Journal Website

Article history:
Received 23 May 2026
Revised 24 October 2026
Accepted 31 October 2026
Initial Publication 06 November 2026
Final Publication 20 February 2028

Dynamic Management and Business Analysis

Volume 6, Issue 6, pp 1-21

E-ISSN: 3041-8933

Structural–Operational Solutions for Takaful Disclosure and Their Consequences for Protecting Stakeholders' Rights in the Insurance Industry of the Capital Market

Lafte. Sarkhe[1], Jannat. Makan Hossein[1*], Ali. Mahmoudi[1], Saeed. Nasiri[1], Khatereh. Kargarpour[2]

[1] Department of Accounting, Ahv.C., Islamic Azad University, Ahvaz, Iran
[2] Department of Accounting, Arv.C., Islamic Azad University, Abadan, Iran

*** Corresponding author email address**: ho.jannat1987@iau.ac.ir

A r t i c l e I n f o

Article type:
Original Research

How to cite this article:
Sarkhe, L., Makan Hossein, J., Mahmoudi, A., Nasiri, S., & Kargarpour, K. (2027). Structural–Operational Solutions for Takaful Disclosure and Their Consequences for Protecting Stakeholders' Rights in the Insurance Industry of the Capital Market. *Dynamic Management and Business Analysis*, *6*(6), 1-21.
https://doi.org/10.61838/dmbaj.516

© 2027 the author(s). Published by Knowledge Management Scientific Association. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) License.

A B S T R A C T

Objective: This study aimed to explain the structural and operational mechanisms of Takaful disclosure and analyze their functional consequences for protecting the rights of stakeholders in insurance companies operating in the capital market.

Methodology: This applied-developmental qualitative study employed a paradigmatic phenomenological strategy. The study population comprised experts in accounting, financial management, capital markets, the insurance industry, and economic jurisprudence. Using purposive and snowball sampling, 21 experts were recruited until theoretical saturation was achieved. Data were collected through in-depth semi-structured interviews and analyzed through thematic analysis involving open, axial, and abstract coding. Qualitative rigor was assessed according to Lincoln and Guba's criteria of credibility, transferability, dependability, and confirmability. Coding reliability was additionally evaluated using the Holsti coefficient, which reached 0.84 and confirmed satisfactory inter-coder agreement.

Findings: The analysis indicated that Takaful disclosure mechanisms can be organized into two interrelated dimensions: structural and operational. The structural dimension comprised a Sharia supervision and compliance committee, independent jurisprudential auditing, and a stakeholder rights protection committee. The operational dimension emphasized segregation of fiduciary accounts and accounting records, preparation of supplementary statements of Sharia-compliant sources and uses, and integration of sustainability and ESG disclosure requirements. The simultaneous implementation of these mechanisms generated three major consequences: integrity, reliability, and legitimacy of disclosure. The resulting framework further indicated that standardized reporting, development of an Islamic XBRL taxonomy, greater transparency of earnings quality and technical reserves, control of related-party transactions, equitable distribution of operating surpluses, and stronger institutional trust can constrain managerial opportunism and mitigate conflicts of interest between shareholders and policyholders.

Conclusion: Takaful disclosure can evolve from a narrowly Sharia-oriented reporting mechanism into an integrated framework for financial transparency, accountability, and distributive justice when governance structures and accounting practices are implemented coherently. By constraining earnings management and manipulation of technical reserves, separating proprietary assets from fiduciary funds, and promoting equitable allocation of financial benefits, the proposed framework can strengthen the financial sustainability of insurance companies while providing more effective protection for the current and intergenerational rights of stakeholders.

Keywords: *Financial reporting; Takaful principle; Takaful disclosure; stakeholders' rights; insurance industry; capital market; phenomenology.*

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

The insurance industry constitutes a major component of contemporary financial systems by facilitating risk transfer, mobilizing financial resources, supporting investment, and contributing to economic stability. Nevertheless, conventional insurance arrangements have long raised important questions within Islamic finance concerning contractual uncertainty, the distribution of risk, the ownership and management of pooled resources, and the compatibility of financial practices with Sharia principles. Takaful emerged as an alternative model based on mutual cooperation, collective responsibility, risk sharing, and financial solidarity among participants. Rather than transferring risk entirely from the insured to the insurer, Takaful organizes participants around a common fund through which eligible losses are compensated, while the operator manages the fund under contractual arrangements such as agency, profit-sharing, or hybrid structures. Studies based on Imami jurisprudence have demonstrated that Takaful can be structured consistently with Islamic legal principles when ownership, contractual relationships, and financial flows are clearly defined (Isaei Tafreshi et al., 2017; Mohammadi et al., 2015). Earlier Iranian scholarship has similarly emphasized that Takaful should not be viewed merely as an alternative insurance product, but as a distinct financial architecture requiring specific institutional, operational, accounting, and governance arrangements (Arabi & Mahmoudi, 2016). Its effectiveness, therefore, depends not only on the jurisprudential legitimacy of the underlying contracts but also on the transparency with which resources are managed and stakeholders' rights are disclosed.

Economic justice represents one of the principal conceptual foundations of Takaful. Because participants jointly contribute to a common fund, the relationship between the operator and policyholders differs fundamentally from a conventional shareholder-centered insurance arrangement. The operator's authority over participants' funds is constrained by fiduciary and contractual responsibilities, while the allocation of operating surpluses and the treatment of revenues and expenditures should reflect principles of fairness, mutuality, and accountability. Prior research has argued that Takaful offers greater potential for achieving distributive and social justice because its financial structure is based on cooperation and reciprocal responsibility rather than purely profit-centered risk transfer (Jamshidi & Toghiani Dolatabadi, 2019). Studies examining the supply and demand of Takaful services have likewise highlighted the importance of transparent financial flows, balanced relationships among participants, and clear disclosure of how pooled resources are managed (Hosseini & Kazemi Najafabadi, 2019). Moreover, analysis of the jurisprudential structure of Takaful revenues and expenditures demonstrates that the distinct nature of Sharia-based resources and uses requires explicit classification and reporting mechanisms (Kazemi Najafabadi & Hosseini, 2021). Accordingly, the realization of economic justice in Takaful depends substantially on the establishment of a disclosure system capable of distinguishing participants' fiduciary resources from shareholders' proprietary assets.

The contemporary literature increasingly treats Takaful as a governance and reporting system rather than merely a jurisprudentially permissible insurance mechanism. Bibliometric and thematic evidence indicates that the research agenda has gradually shifted from questions of contractual permissibility toward Sharia governance, financial reporting, disclosure quality, corporate governance, financial performance, and institutional sustainability (Mohd Hussin et al., 2024). This transition is

particularly relevant for listed insurance companies, where managers simultaneously face expectations from shareholders, policyholders, regulators, auditors, and capital-market investors. Such a multi-stakeholder environment creates potential conflicts between short-term profitability and the long-term protection of policyholders' funds. Effective governance mechanisms are therefore necessary to reduce information asymmetry and constrain managerial discretion. Empirical evidence suggests that the quality, independence, and professional capacity of Sharia governance structures are positively associated with financial performance and reporting quality in listed Takaful companies (BenSaid, 2025). Likewise, stronger governance arrangements have been found to facilitate the voluntary adoption of AAOIFI disclosure standards among Takaful operators (Mohd Zain et al., 2021).

Disclosure quality is another critical dimension of Takaful governance. Evidence concerning compliance with IFSB reporting requirements reveals gaps between the information expected by users and that actually disclosed by Takaful operators, suggesting that formal standards alone do not guarantee transparent financial reporting (Alias et al., 2023). These deficiencies may restrict stakeholders' ability to evaluate the adequacy of technical reserves, the management of participants' funds, the distribution of surpluses, operator remuneration, investment practices, and related-party transactions. The consequences extend beyond information quality, because disclosure may also influence corporate stability and fraud risk. Research has shown that stronger disclosure in the Takaful sector can contribute to reducing corporate fraud and improving financial stability (Hemrit & Belgacem, 2024). Earlier evidence similarly demonstrates that the financial performance of Takaful and cooperative insurance firms is shaped by structural and financial characteristics that affect institutional resilience (Hemrit, 2020). Comparisons between Takaful and conventional insurers further indicate that ownership arrangements and institutional structures can be associated with differences in financial stability (Rubio-Misas, 2020).

The management and disclosure of operating surpluses are particularly important because the surplus generated by a Takaful fund cannot simply be equated with corporate profit. It derives from a pool funded by participants and must therefore be managed in accordance with contractual, fiduciary, and distributive principles. Recent qualitative research has identified several sustainable mechanisms for managing Takaful surpluses, including reserve accumulation, deficit coverage, cross-subsidization, and allocations to socially beneficial purposes, while emphasizing the necessity of transparent disclosure concerning these mechanisms (Rahman et al., 2025). At a broader level, Takaful development may also contribute to economic growth by mobilizing savings, strengthening formal financial participation, and increasing confidence in Islamic financial institutions (Madi & Ben Jedidia, 2025). In Iran, however, implementation remains constrained by financial, institutional, regulatory, and operational barriers. Studies have identified the need for stronger financial solutions, clearer reporting mechanisms, and more effective institutional infrastructure to facilitate Takaful implementation (Samavatian, 2025). Research on micro-Takaful has similarly emphasized governance weaknesses and insufficient reporting infrastructure as significant obstacles to implementation (Goodarzi Farahani & Adeli, 2025). Against this background, an important research gap concerns the absence of an integrated framework that simultaneously addresses structural governance mechanisms, operational disclosure procedures, and their consequences for stakeholders. Therefore, the present study aimed to explain the structural and operational solutions for Takaful disclosure and identify their functional consequences for protecting stakeholders' rights in the insurance industry of the capital market.

E-ISSN: 3041-8933

Methods and Materials

This study was applied-developmental in purpose, qualitative in terms of data, and based on a paradigmatic phenomenological strategy. The research population consisted of knowledgeable professionals and experts from four principal domains: university academics specializing in accounting, financial management, and Islamic economics; certified public accountants and auditors recognized by capital-market institutions; senior financial managers, risk managers, and actuarial specialists working in listed insurance companies; and specialists in economic jurisprudence and Islamic finance. Participants were selected through purposive and snowball sampling. Eligibility criteria included at least five years of professional or academic experience in insurance or the capital market, relevant scholarly or professional activity in accounting or Islamic finance, and adequate familiarity with capital-market mechanisms. Sampling continued until theoretical saturation was achieved, resulting in 21 in-depth semi-structured interviews.

The interviews lasted approximately 45 to 90 minutes. With participants' permission, interviews were recorded, transcribed verbatim, and analyzed line by line. Thematic analysis was conducted in three stages. Open coding was first used to extract initial concepts directly from the interview data. Axial coding was then used to organize related open codes into conceptually coherent categories. Finally, abstract coding was applied to integrate the axial categories into higher-order dimensions and construct the final conceptual framework. The qualitative rigor of the study was evaluated using the criteria of credibility, transferability, dependability, and confirmability. Coding reliability was additionally examined through independent recoding of selected interviews. The first and second coders each identified 100 codes, with 84 codes in agreement, producing a Holsti coefficient of 0.84. Because this value exceeded the acceptable threshold of 0.70, the reliability of the coding process was considered satisfactory.

Findings

Analysis of the 21 interviews initially generated 280 open codes. Following condensation, elimination of redundancies, conceptual comparison, and integration of similar codes, the final codes were organized into axial categories and higher-order themes. The findings identified two principal groups of solutions for Takaful disclosure: structural solutions and operational solutions.

The structural dimension comprised three major mechanisms. The first was the establishment of a Sharia supervision and compliance committee with sufficient organizational independence and authority to review insurance contracts, investment practices, and the use of participants' funds. The second was independent jurisprudential auditing, intended to complement conventional financial auditing by evaluating whether financial transactions, agency arrangements, profit-sharing mechanisms, and fund management practices complied with Sharia requirements. The third was the creation of a stakeholder rights protection committee responsible for representing policyholders' interests, monitoring conflicts of interest, establishing mechanisms for addressing financial complaints, and strengthening policyholder representation within corporate governance structures.

The operational dimension also consisted of three major categories. The first was the complete segregation of fiduciary accounts and accounting ledgers belonging to policyholders from the proprietary accounts of shareholders. This included separate disclosure of the assets, liabilities, and cash flows of the participants' fund and prohibition of inappropriate offsetting between corporate assets and Takaful obligations. The second category involved preparation of a supplementary statement of Sharia sources

and uses. This mechanism was designed to disclose flows related to charitable funds, zakat, questionable or non-compliant income, late-payment penalties, and the allocation and distribution of operating surpluses. The third operational category was sustainability-oriented disclosure, including environmental and social indicators, reporting on micro-insurance coverage for vulnerable groups, and disclosure of ethically oriented corporate governance indicators.

The consequences of implementing these structural and operational solutions were classified into three higher-order dimensions: disclosure integrity, disclosure reliability, and disclosure legitimacy. Disclosure integrity involved standardizing financial-statement formats, harmonizing Takaful accounting procedures, unifying the foundations for estimating technical reserves, and developing an Islamic XBRL taxonomy to facilitate automated processing and capital-market monitoring of Takaful information. Disclosure reliability involved reducing manipulation of outstanding-claim reserves, increasing transparency regarding earnings quality, limiting fictitious earnings management, improving disclosure of related-party transactions, clarifying agency and profit-sharing rates, and preventing unauthorized cross-subsidization or transfers between shareholders and participants.

Disclosure legitimacy comprised equitable distribution of operating surpluses, protection of participants' intergenerational rights, increased institutional trust, stronger social capital in the insurance industry, and reduced credit and default risk. Taken together, the findings demonstrated that the proposed framework operates through an interconnected chain: governance structures establish institutional accountability, operational mechanisms create transparent separation and reporting of financial resources, and these mechanisms jointly improve the integrity, reliability, and legitimacy of disclosure. The resulting system reduces opportunities for managerial opportunism and strengthens the protection of policyholders and other stakeholders.

Discussion and Conclusion

The findings indicate that Takaful disclosure should not be conceptualized as a narrow extension of conventional financial reporting. Rather, it represents an integrated governance and accountability framework in which institutional structures, accounting procedures, Sharia supervision, and stakeholder protection mechanisms operate jointly. The identification of Sharia supervision, independent jurisprudential auditing, and a stakeholder rights protection committee as core structural mechanisms suggests that meaningful Takaful disclosure begins before the preparation of financial statements. Transparency depends on how authority is distributed, how conflicts of interest are monitored, and whether participants possess institutional mechanisms through which their interests can be represented.

The operational findings further demonstrate that the protection of stakeholders' rights requires clear financial boundaries between participants and shareholders. The segregation of fiduciary accounts is particularly significant because it transforms the principle of mutuality into an observable accounting practice. When participants' assets, liabilities, surpluses, and cash flows are reported separately, opportunities for transferring resources between the fund and the corporate entity are reduced. Similarly, a dedicated statement of Sharia sources and uses makes financial flows that may otherwise remain hidden or aggregated visible to stakeholders and regulators. Sustainability-oriented disclosure expands this accountability framework by demonstrating how the organization addresses broader social and ethical responsibilities.

E-ISSN: 3041-8933

The three identified consequences—integrity, reliability, and legitimacy—also illustrate that the benefits of Takaful disclosure extend beyond formal compliance. Integrity increases comparability and standardization across companies. Reliability improves the credibility of financial information by restricting reserve manipulation, opaque related-party transactions, and opportunistic earnings management. Legitimacy strengthens the relationship between insurers and stakeholders by linking disclosure to equitable surplus distribution, intergenerational protection, and institutional trust. These dimensions are mutually reinforcing: standardized reporting facilitates monitoring, stronger monitoring improves reliability, and reliable and equitable reporting enhances legitimacy.

Overall, the study concludes that effective Takaful disclosure requires simultaneous reform at structural and operational levels. A disclosure framework that lacks independent governance mechanisms may remain largely ceremonial, while governance structures without appropriate accounting segregation and reporting procedures cannot provide stakeholders with sufficient evidence regarding the management of their resources. The proposed framework therefore positions Takaful disclosure as an instrument of corporate governance, financial transparency, distributive justice, and stakeholder protection. By reducing managerial opportunism, limiting manipulation of technical reserves and earnings, clarifying fiduciary ownership, and strengthening the equitable distribution of financial benefits, the framework can contribute to the financial sustainability of insurance companies and provide stronger protection for both current and future stakeholders in the capital market.

شاپای الکترونیکی: ۸۹۳۳-۳۰۴۱

مدیریت پویا و تحلیل کسب و کار

دوره ۶، شماره ۶، صفحه ۲۱-۱

وبسایت مجله

تاریخچه مقاله
دریافت شده در تاریخ ۲ خرداد ۱۴۰۵
اصلاح شده در تاریخ ۲ آبان ۱۴۰۵
پذیرفته شده در تاریخ ۹ آبان ۱۴۰۵
اولین انتشار در تاریخ ۱۵ آبان ۱۴۰۵
انتشار نهایی در تاریخ ۱ اسفند ۱۴۰۶

راهکارهای ساختاری-عملیاتی افشای تکافلی و پیامدهای آن در صیانت از حقوق ذینفعان صنعت بیمه بازار سرمایه

لفته صرخه[۱]، حسین جنت مکان[۱*]، علی محمودی[۱]، سعید نصیری[۱]، خاطره کارگرپور[۲]

۱. گروه حسابداری، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران
۲. گروه حسابداری، واحد بین المللی اروند، دانشگاه آزاد اسلامی، آبادان، ایران

*ایمیل نویسنده مسئول: ho.jannat1987@iau.ac.ir

اطلاعات مقاله

نوع مقاله
پژوهشی اصیل

نحوه استناد به این مقاله:
صرخه، لفته.، جنت مکان، حسین.، محمودی، علی.، نصیری، سعید.، و کارگرپور، خاطره. (۱۴۰۶). راهکارهای ساختاری-عملیاتی افشای تکافلی و پیامدهای آن در صیانت از حقوق ذینفعان صنعت بیمه بازار سرمایه. *مدیریت پویا و تحلیل کسب و کار*، ۶(۶)، ۲۱-۱.

© ۱۴۰۶ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده(گان) است. انتشار این مقاله به‌صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی (CC BY 4.0) صورت گرفته است.

چکیده

هدف: هدف پژوهش حاضر تبیین راهکارهای ساختاری و عملیاتی افشای تکافلی و تحلیل پیامدهای کارکردی اجرای آن در صیانت از حقوق ذینفعان صنعت بیمه فعال در بازار سرمایه بود. **روش‌شناسی:** این پژوهش از نظر هدف کاربردی-توسعه‌ای، از نظر ماهیت داده‌ها کیفی و از نظر راهبرد اجرایی مبتنی بر پدیدارشناسی پارادایمی بود. جامعه پژوهش را خبرگان حوزه‌های حسابداری، مدیریت مالی، بازار سرمایه، صنعت بیمه و فقه اقتصادی تشکیل دادند که ۲۱ نفر از آنان با روش نمونه‌گیری هدفمند و گلوله‌برفی و تا دستیابی به اشباع نظری انتخاب شدند. داده‌ها از طریق مصاحبه‌های عمیق نیمه‌ساختاریافته گردآوری و با استفاده از تحلیل درون‌مایه‌ای و کدگذاری باز، محوری و انتزاعی تحلیل شدند. اعتبار کیفی بر اساس معیارهای لینکلن و گوبا بررسی شد و پایایی کدگذاری با ضریب هولستی ۰.۸۴ تأیید گردید. **یافته‌ها:** تحلیل داده‌ها نشان داد راهکارهای افشای تکافلی در دو بعد ساختاری و عملیاتی سازمان می‌یابند. بعد ساختاری شامل استقرار کمیته نظارت و انطباق شرعی، حسابرسی فقهی مستقل و کمیته صیانت از حقوق ذینفعان بود؛ درحالی‌که بعد عملیاتی بر تفکیک حساب‌ها و دفاتر امانی، ارائه صورت منابع و مصارف شرعیه و ادغام الزامات پایداری و ESG در گزارشگری تأکید داشت. کاربست هم‌زمان این سازوکارها موجب شکل‌گیری سه پیامد اصلی شامل یکپارچگی، اتکاءپذیری و مشروعیت افشا می‌شود. همچنین، الگوی استخراج‌شده نشان داد استانداردسازی گزارشگری، توسعه تاکسونومی اسلامی XBRL، شفاف‌سازی کیفیت سود و ذخایر فنی، کنترل معاملات اشخاص وابسته، توزیع عادلانه مازاد عملیاتی و افزایش اعتماد نهادی می‌توانند فرصت‌طلبی مدیریتی و تضاد منافع میان سهامداران و بیمه‌گذاران را محدود کنند. **نتیجه‌گیری:** افشای تکافلی، در صورت اجرای هماهنگ سازوکارهای حاکمیتی و رویه‌های حسابداری، می‌تواند از یک ابزار صرفاً شرعی به چارچوبی جامع برای ارتقای شفافیت، پاسخگویی و عدالت مالی تبدیل شود. این الگو با محدودکردن مدیریت سود و دستکاری ذخایر، تفکیک حقوق مالکانه از منابع امانی و تقویت عدالت در توزیع منافع، زمینه پایداری مالی شرکت‌های بیمه و صیانت مؤثرتر از حقوق جاری و بین‌نسلی ذینفعان را فراهم می‌سازد.

کلیدواژگان: *گزارشگری مالی؛ اصل تکافل؛ افشای تکافلی؛ حقوق ذینفعان؛ صنعت بیمه؛ بازار سرمایه؛ پدیدارشناسی.*

مقدمه

صنعت بیمه یکی از مهم‌ترین نهادهای مالی در اقتصاد معاصر است که با انتقال و توزیع ریسک، ایجاد امنیت اقتصادی، تجهیز منابع مالی و پشتیبانی از فعالیت‌های تولیدی و سرمایه‌گذاری، نقشی اساسی در ثبات و توسعه نظام اقتصادی ایفا می‌کند. بااین‌حال، ساختار متعارف بیمه از منظر اقتصاد و مالیه اسلامی همواره با پرسش‌هایی درباره ماهیت قرارداد، چگونگی توزیع ریسک، نحوه مالکیت منابع، شیوه تخصیص منافع و میزان سازگاری با اصول شرعی مواجه بوده است. در پاسخ به این ملاحظات، تکافل به‌عنوان الگویی مبتنی بر همکاری متقابل، مسئولیت جمعی، مشارکت در ریسک و همیاری مالی شکل گرفته است. در این الگو، برخلاف منطق انتقال یک‌جانبه ریسک در بیمه متعارف، اعضا از طریق مشارکت در یک صندوق مشترک، منابع مالی لازم برای جبران خسارات احتمالی یکدیگر را فراهم می‌کنند و اپراتور تکافل در قالب روابطی نظیر وکالت، مضاربه یا ترکیبی از این دو، مدیریت منابع را بر عهده می‌گیرد. مطالعات داخلی نشان داده‌اند که تکافل، هم از نظر ساختار فقهی و هم از منظر ماهیت اقتصادی، قابلیت انطباق بالایی با اصول فقه امامیه دارد و می‌تواند با بازتعریف رابطه میان بیمه‌گر و بیمه‌گذار، چارچوبی مبتنی بر تعاون، عدالت و مسئولیت مشترک ایجاد کند (Isaei Tafreshi et al., 2017; Mohammadi et al., 2015). همچنین، بررسی چشم‌انداز صنعت تکافل نشان می‌دهد که این سازوکار تنها یک جایگزین فقهی برای بیمه متعارف نیست، بلکه می‌تواند به‌عنوان یک نظام مالی مستقل با الزامات خاص در حوزه حاکمیت، حسابداری، افشا، سرمایه‌گذاری و توزیع منافع تلقی شود (Arabi & Mahmoudi, 2016). از این منظر، گسترش تکافل مستلزم آن است که سازوکارهای مالی و گزارشگری آن نیز با ماهیت مشارکتی و امانی این نظام هماهنگ شوند و گزارشگری مالی صرفاً به بازنمایی عملکرد سهامداران یا اپراتور محدود نماند.

یکی از مبانی اصلی تمایز تکافل از بیمه متعارف، جایگاه عدالت اقتصادی در آن است. در نظام تکافل، منابع صندوق به‌عنوان دارایی جمعی مشارکت‌کنندگان در نظر گرفته می‌شوند و اپراتور تنها در حدود قرارداد تعیین‌شده حق مدیریت یا دریافت حق‌الوکاله و سهم مضاربه دارد. بنابراین، نحوه شناسایی، اندازه‌گیری، گزارش و توزیع درآمدها، هزینه‌ها، ذخایر و مازاد عملیاتی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار می‌شود. پژوهش‌های داخلی نشان داده‌اند که تکافل از منظر عدالت اقتصادی، به‌دلیل تأکید بر توازن اجتماعی، مشارکت متقابل، حذف یا کاهش برخی عناصر نامطلوب در قراردادهای متعارف و بازتوزیع عادلانه منافع، ظرفیت بیشتری برای حمایت از ذینفعان دارد (Jamshidi & Toghiani Dolatabadi, 2019). از سوی دیگر، تحلیل عرضه و تقاضای خدمات تکافلی نیز نشان می‌دهد که کارآمدی این نظام صرفاً به طراحی قرارداد وابسته نیست، بلکه شفافیت در انتقال منابع، نحوه تأمین خسارات، ساختار هزینه‌ها و چگونگی تخصیص مازاد بر اعتماد استفاده‌کنندگان و توسعه بازار آن اثر می‌گذارد (Hosseini & Kazemi Najafabadi, 2019). بررسی ساختار فقهی هزینه‌ها و درآمدهای تکافل اجتماعی نیز نشان داده است که تفکیک دقیق منابع و مصارف و تبیین ماهیت شرعی جریان‌های مالی، پیش‌شرط طراحی سازوکارهای گزارشگری منسجم در این حوزه است (Kazemi Najafabadi & Hosseini, 2021). درنتیجه، تحقق فلسفه عدالت‌محور تکافل بدون وجود یک نظام افشای مالی که بتواند ماهیت امانی منابع، حقوق مشارکت‌کنندگان و حدود اختیارات اپراتور را به‌طور شفاف نمایش دهد، امکان‌پذیر نیست.

در سال‌های اخیر، توسعه تکافل از سطح مباحث صرفاً فقهی فراتر رفته و پژوهش‌های این حوزه به موضوعاتی مانند حاکمیت شرعی، گزارشگری مالی، افشای اطلاعات، ثبات مالی، پایداری و عملکرد بنگاه‌ها گسترش یافته است. مرور موضوعی و کتاب‌سنجی مطالعات تکافل نشان می‌دهد که جهت‌گیری پژوهش‌ها به‌تدریج از تمرکز صرف بر مشروعیت فقهی و مقایسه آن با بیمه متعارف به سمت ارزیابی سازوکارهای نهادی، کیفیت افشا، حاکمیت شرکتی و عملکرد مالی حرکت کرده است (Mohd Hussin et al., 2024). این تحول نشان‌دهنده بلوغ نسبی ادبیات تکافل و درک این واقعیت است که مشروعیت شرعی، هرچند شرط بنیادین فعالیت است، به‌تنهایی برای تضمین کارایی، شفافیت و

اعتماد ذینفعان کافی نیست. در شرکت‌های تکافلی، ذینفعان مختلفی شامل مشارکت‌کنندگان، سهامداران، مدیران، نهادهای ناظر، حسابرسان، سرمایه‌گذاران و جامعه وجود دارند که منافع آنان ممکن است در برخی شرایط با یکدیگر تعارض پیدا کند. به‌ویژه در شرکت‌های بورسی، فشار برای نمایش سودآوری کوتاه‌مدت می‌تواند با ضرورت حفظ منابع صندوق، کفایت ذخایر فنی و حمایت از حقوق بلندمدت بیمه‌گذاران تعارض داشته باشد. بنابراین، توسعه یک نظام افشای متناسب با ویژگی‌های تکافل می‌تواند سازوکاری برای کاهش عدم تقارن اطلاعاتی، محدودکردن رفتارهای فرصت‌طلبانه و افزایش پاسخگویی مدیران فراهم آورد.

یکی از مهم‌ترین عناصر چنین نظامی، حاکمیت شرعی مؤثر است. شواهد تجربی نشان داده‌اند که کیفیت و ساختار حاکمیت شرعی می‌تواند بر عملکرد مالی و کیفیت گزارشگری شرکت‌های تکافل اثر معنادار داشته باشد. بررسی شرکت‌های تکافلی پذیرفته‌شده در بازار سرمایه نشان می‌دهد که عواملی مانند استقلال، تخصص و کارآمدی ارکان نظارت شرعی با بهبود عملکرد و ارتقای کیفیت افشا ارتباط دارند (BenSaid, 2025). این موضوع اهمیت وجود کمیته‌های نظارت و انطباق شرعی را به‌عنوان بخشی از ساختار حاکمیت شرکتی برجسته می‌سازد. افزون بر آن، نقش حاکمیت در پذیرش استانداردهای افشا نیز مورد تأیید قرار گرفته است. مطالعه اپراتورهای تکافل نشان داده است که ساختارهای حاکمیتی قوی‌تر و حضور سازوکارهای نظارتی مؤثر می‌توانند پذیرش داوطلبانه استانداردهای افشای AAOIFI را تقویت کنند (Mohd Zain et al., 2021). از این منظر، افشای تکافلی را نمی‌توان صرفاً یک فرآیند حسابداری تلقی کرد، بلکه باید آن را بخشی از معماری حاکمیت شرکتی دانست که در آن سازوکارهای نظارتی، حسابرسی شرعی، هیئت‌مدیره و نهادهای حمایت از ذینفعان در تعامل با یکدیگر عمل می‌کنند. بدون پشتیبانی ساختاری، حتی جامع‌ترین الزامات افشا نیز ممکن است به فرآیندی تشریفاتی تبدیل شوند و نتوانند به‌طور واقعی رفتار مدیران را محدود یا از حقوق مشارکت‌کنندگان حمایت کنند.

در کنار ابعاد ساختاری، کیفیت و گستره افشای اطلاعات نیز نقش تعیین‌کننده‌ای در کارآمدی نظام تکافل دارد. ارزیابی سطح گزارشگری تکافل بر مبنای الزامات IFSB نشان داده است که میان انتظارات استفاده‌کنندگان و سطح واقعی افشای شرکت‌ها می‌تواند شکاف قابل‌توجهی وجود داشته باشد (Alias et al., 2023). این شکاف بیانگر آن است که تدوین استانداردها به‌تنهایی کافی نیست و کیفیت اجرای آنها، قابلیت مقایسه گزارش‌ها و میزان دسترسی ذینفعان به اطلاعات مرتبط نیز اهمیت دارد. افشای ناقص یا غیرقابل‌مقایسه در شرکت‌های تکافلی می‌تواند موجب شود ذینفعان نتوانند درباره وضعیت واقعی صندوق، کفایت ذخایر، چگونگی تخصیص مازاد، کارمزد اپراتور، سرمایه‌گذاری منابع و سطح ریسک تصمیم‌گیری مناسبی داشته باشند. ازاین‌رو، نظام افشا باید قادر باشد مرزهای مالی میان منابع متعلق به سهامداران و منابع امانی مشارکت‌کنندگان را به‌روشنی نشان دهد. چنین تفکیکی نه‌تنها از منظر فقهی ضرورت دارد، بلکه از نظر نظریه نمایندگی نیز می‌تواند احتمال انتقال منافع از یک گروه ذینفع به گروه دیگر را کاهش دهد. همچنین، گزارشگری شفاف معاملات، ذخایر و جریان‌های وجوه، امکان نظارت بهتر بازار سرمایه و نهادهای قانونی را فراهم می‌کند.

اهمیت افشا در صنعت تکافل زمانی برجسته‌تر می‌شود که رابطه آن با ثبات مالی، تقلب و رفتار فرصت‌طلبانه مدیران مورد توجه قرار گیرد. بررسی‌های تجربی نشان داده‌اند که کیفیت افشا می‌تواند بر ثبات شرکت‌های تکافلی اثرگذار باشد و شفافیت اطلاعاتی با کاهش زمینه‌های تقلب شرکتی و بهبود پایداری مالی همراه شود (Hemrit & Belgacem, 2024). این مسئله در صنعت بیمه اهمیت مضاعفی دارد، زیرا بخشی از سود گزارش‌شده به‌شدت تحت تأثیر برآوردهای مدیریتی درباره ذخایر خسارت، تعهدات آتی و درآمدهای سرمایه‌گذاری قرار دارد. در چنین شرایطی، مدیران ممکن است با تعدیل برآوردها یا زمان‌بندی شناسایی اقلام، عملکرد مالی شرکت را متفاوت از واقعیت اقتصادی نمایش دهند. در مقابل، افشای دقیق‌تر و تفکیکی می‌تواند دامنه اختیار پنهان مدیران را کاهش دهد و امکان ارزیابی مستقل‌تر کیفیت سود را برای حسابرسان و سرمایه‌گذاران فراهم سازد. شواهد پیشین در مورد عوامل تعیین‌کننده عملکرد مالی تکافل و بیمه تعاونی نیز نشان داده‌اند که

E-ISSN: 3041-8933

ویژگی‌های ساختاری و مالی این شرکت‌ها با سطح ثبات و عملکرد آنها ارتباط دارد (Hemrit, 2020). افزون بر این، مقایسه ساختار مالکیت و ثبات مالی شرکت‌های تکافلی و بیمه متعارف نشان می‌دهد که ویژگی‌های نهادی تکافل، از جمله جداسازی منابع و سازوکارهای خاص حاکمیتی، می‌تواند با تاب‌آوری مالی بیشتر همراه باشد (Rubio-Misas, 2020). بنابراین، طراحی یک نظام افشای کارآمد می‌تواند حلقه اتصال میان حاکمیت شرعی، کیفیت اطلاعات و ثبات مالی باشد.

بعد دیگری که در گزارشگری تکافل اهمیت دارد، نحوه شناسایی و تخصیص مازاد عملیاتی است. مازاد در تکافل صرفاً معادل سود شرکت نیست، بلکه حاصل عملکرد صندوقی است که مشارکت‌کنندگان در تأمین منابع آن نقش دارند. ازاین‌رو، نحوه محاسبه، نگهداری، تخصیص یا توزیع مازاد باید با اصول عدالت، پایداری و حقوق ذینفعان سازگار باشد. یافته‌های پژوهش‌های جدید نشان داده‌اند که مدیریت پایدار مازاد تکافل می‌تواند از طریق شیوه‌هایی مانند تقویت ذخایر، پوشش کسری، تخصیص‌های حمایتی و سازوکارهای بازتوزیعی انجام شود و شفافیت در این فرآیند از الزامات اساسی حفظ اعتماد مشارکت‌کنندگان است (Rahman et al., 2025). اگر مبنای محاسبه مازاد، میزان کسورات، سهم اپراتور و نحوه تخصیص منابع به‌روشنی افشا نشود، امکان بروز تعارض منافع و تضعیف مشروعیت سیستم افزایش می‌یابد. به همین دلیل، افشای تکافلی باید فراتر از ارائه صورت‌های مالی متعارف رفته و اطلاعاتی درباره منابع و مصارف خاص، جریان‌های شرعی، نحوه توزیع مازاد و حقوق مشارکت‌کنندگان ارائه کند. این رویکرد همچنین با مفهوم پاسخگویی اجتماعی و پایداری همسو است، زیرا نشان می‌دهد شرکت تا چه اندازه در تخصیص منابع و منافع، ملاحظات عدالت و مسئولیت جمعی را رعایت کرده است.

اهمیت تکافل محدود به سطح شرکت نیز نیست و می‌تواند در سطح کلان اقتصادی پیامدهایی داشته باشد. پژوهش‌های تجربی میان‌کشوری نشان داده‌اند که توسعه صنعت تکافل از طریق تجهیز منابع مالی، افزایش مشارکت در بازارهای رسمی و تقویت اعتماد به واسطه‌های مالی اسلامی می‌تواند با رشد اقتصادی ارتباط داشته باشد (Madi & Ben Jedidia, 2025). بااین‌حال، تحقق چنین پیامدهایی مستلزم آن است که عملکرد شرکت‌های تکافلی برای سرمایه‌گذاران، مشارکت‌کنندگان و نهادهای نظارتی قابل‌ارزیابی و قابل‌اعتماد باشد. نبود شفافیت می‌تواند هزینه اطلاعات، ریسک ادراک‌شده و عدم اطمینان سرمایه‌گذاران را افزایش دهد و درنهایت ظرفیت صنعت برای جذب منابع و مشارکت در رشد اقتصادی را محدود سازد. در مقابل، گزارشگری منسجم و اتکاپذیر می‌تواند مشروعیت نهادی صنعت را افزایش دهد و زمینه گسترش محصولات تکافلی در بازارهای مختلف را فراهم کند. این موضوع برای بازار سرمایه نیز اهمیت دارد، زیرا شرکت‌های بیمه بورسی همزمان با دو گروه عمده تأمین‌کننده منابع، یعنی سهامداران و بیمه‌گذاران، مواجه‌اند و باید بتوانند به هر دو گروه درباره نحوه استفاده از منابع پاسخگو باشند.

در ایران نیز توسعه تکافل با فرصت‌ها و چالش‌های متعددی همراه است. پژوهش‌های اخیر نشان می‌دهند که مسائل مالی و اقتصادی، ضعف برخی زیرساخت‌های نهادی، نبود رویه‌های کاملاً استاندارد و چالش‌های اجرایی از موانع مهم پیاده‌سازی گسترده تکافل محسوب می‌شوند. ارائه راهکار برای چالش‌های مالی و اقتصادی اجرای تکافل در ایران بر ضرورت تقویت سازوکارهای اجرایی و شفافیت ساختارهای مالی تأکید کرده است (Samavatian, 2025). همچنین، مطالعات مرتبط با تکافل خرد در ایران نشان داده‌اند که نبود زیرساخت‌های مناسب گزارشگری و حاکمیت، محدودیت‌های نهادی و ضعف هماهنگی میان نهادهای مرتبط می‌تواند توسعه این الگو را با مشکل مواجه کند (Goodarzi Farahani & Adeli, 2025). این یافته‌ها نشان می‌دهند که بومی‌سازی تکافل در ایران را نمی‌توان صرفاً از طریق طراحی محصولات بیمه‌ای یا انطباق فقهی قراردادها دنبال کرد، بلکه نیازمند بازطراحی مؤلفه‌های حاکمیت شرکتی، حسابداری، حسابرسی و گزارشگری است. به‌ویژه در بازار سرمایه، که کیفیت اطلاعات مالی مستقیماً بر تصمیم سرمایه‌گذاران و ارزیابی عملکرد بنگاه‌ها اثر می‌گذارد، فقدان چارچوب شفاف برای جداسازی منابع صندوق از دارایی‌های سهامداران می‌تواند ابهام در حقوق ذینفعان را افزایش دهد.

در چنین بستری، یکی از خلأهای اصلی ادبیات موجود آن است که بخش قابل‌توجهی از پژوهش‌ها هر یک تنها یک بُعد از تکافل را بررسی کرده‌اند؛ برخی بر ساختار فقهی و مشروعیت قرارداد تمرکز داشته‌اند (Isaei Tafreshi et al., 2017; Mohammadi et al., 2015)، برخی عدالت اقتصادی و عرضه و تقاضای خدمات را مدنظر قرار داده‌اند (Hosseini & Kazemi Najafabadi, 2019; Jamshidi & Toghiani Dolatabadi, 2019)، گروهی دیگر به ساختار درآمدها، هزینه‌ها و مازاد پرداخته‌اند (Kazemi Najafabadi & Hosseini, 2021; Rahman et al., 2025) و مطالعات بین‌المللی نیز بیشتر رابطه حاکمیت، افشا و عملکرد را به‌صورت جداگانه آزمون کرده‌اند (Alias et al., 2023; BenSaid, 2025; Mohd Zain et al., 2021). درحالی‌که برای صیانت مؤثر از حقوق ذینفعان در شرکت‌های بیمه فعال در بازار سرمایه، نیاز به مدلی یکپارچه وجود دارد که همزمان سازوکارهای حاکمیتی و نظارتی، رویه‌های حسابداری و افشا و پیامدهای مورد انتظار آنها را دربرگیرد. چنین مدلی باید مشخص کند چه ارکانی برای نظارت شرعی و حمایت از ذینفعان ضروری‌اند، منابع و حساب‌ها چگونه باید تفکیک شوند، چه اطلاعاتی درباره جریان‌های مالی و مازاد باید گزارش شود و این سازوکارها چگونه می‌توانند به یکپارچگی، اتکاپذیری و مشروعیت گزارشگری منجر شوند. با توجه به اهمیت روزافزون افشای شرکتی در کاهش تقلب و تقویت ثبات مالی (Hemrit & Belgacem, 2024) و نیز نقش تکافل در توسعه مالی و اقتصادی (Madi & Ben Jedidia, 2025)، پرداختن به این خلأ می‌تواند هم از نظر نظری و هم برای سیاست‌گذاری بازار سرمایه و صنعت بیمه اهمیت داشته باشد.

بر همین اساس، هدف پژوهش حاضر تبیین راهکارهای ساختاری و عملیاتی افشای تکافلی و شناسایی پیامدهای کارکردی آن در صیانت از حقوق ذینفعان صنعت بیمه در بازار سرمایه است.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی-توسعه‌ای؛ از نظر نوع داده‌ها، کیفی؛ و از نظر استراتژی اجرایی، پدیدارشناسی پارادایمی[1] است. پدیدارشناسی به دنبال فهم زیسته و تجارب عمیق مشارکتی افرادی است که پدیده مورد نظر در اینجا، گزارشگری مالی و اصل تکافل را درک کرده‌اند.

جامعه پژوهش شامل چهار گروه از خبرگان و مطلعین کلیدی بود:

اساتید برجسته دانشگاهی در رشته‌های حسابداری، مدیریت مالی و اقتصاد اسلامی.

حسابداران رسمی IACPA و حسابرسان معتمد سازمان بورس و اوراق بهادار.

مدیران ارشد مالی، مدیران ریسک وکارشناسان بیمه سنج[2] شرکت‌های بیمه بورسی.

متخصصان و صاحب‌نظران فقه اقتصادی و شریعت مالیه اسلامی.

روش نمونه‌گیری به صورت هدفمند[3] و گلوله‌برفی[4] انجام پذیرفت. معیار ورود خبرگان به پژوهش عبارت بود از :داشتن حداقل پنج سال سابقه فعالیت اجرایی یا آموزشی در صنعت بیمه/بازار سرمایه، داشتن تألیفات یا پژوهش‌های علمی در حوزه حسابداری و مالیه اسلامی، و اشراف کامل بر سازوکارهای بورس اوراق بهادار. نمونه‌گیری تا رسیدن به اشباع نظری[5] ادامه یافت که در مجموع با ۲۱ مصاحبه عمیق نیمه‌ساختاریافته حاصل شد.

[1] Phenomenology
[2] Actuary
[3] Purposive
[4] Snowball
[5] Theoretical Saturation

E-ISSN: 3041-8933

جدول ۱

ویژگی‌های دموگرافیک و حرفه‌ای خبرگان مشارکتی

حوزه تخصصی	تعداد	سابقه کاری	تعداد
اساتید دانشگاهی حسابداری	۳	پنج تا ده سال	۱
اساتید دانشگاهی مدیریت مالی و بیمه	۳	ده تا پانزده سال	۶
حسابداران رسمی و معتمد بورس	۴	پانزده تا بیست سال	۷
مدیران شرکتهای بیمه ای	۷	بیست تا بیست و پنج سال	۶
متخصصان فقه اقتصادی	۴	بیش از ۲۵ سال	۱
تعداد	۲۱	تعداد	۲۱

جمع‌آوری داده‌ها با استفاده از مصاحبه‌های عمیق نیمه‌ساختاریافته بین ۴۵ تا ۹۰ دقیقه انجام شد. تمامی مصاحبه‌ها پس از کسب اجازه، ضبط، پیاده‌سازی متنی و خط به خط تحلیل شدند. جهت تحلیل داده‌های متنی از روش تحلیل درون‌مایه‌ای[1] در سه سطح استفاده شد:

کدگذاری باز[2] : استخراج کدهای اولیه و مفاهیم خرد از متن مصاحبه‌ها

کدگذاری محوری[3] : دسته‌بندی کدهای باز در مقوله‌های محوری بر اساس تشابه و ارتباط معنایی.

کدگذاری انتزاعی[4]: تبیین مقوله‌های کلان و ساختار نهایی مدل پژوهش.

برای سنجش کیفیت و پایایی پژوهش کیفی، از معیارهای چهارگانه لینکلن و گوبا قابلیت باورپذیری، قابلیت انتقال، اطمینان‌پذیری و تأییدپذیری استفاده شد .علاوه بر این، جهت سنجش عینی پایایی کدگذاری، شاخص توافق هولستی[5] ارزیابی گردید. بدین منظور، ۲ مصاحبه صورت گرفته مجدداً توسط یک کدگذار دوم خارج از تیم پژوهش به صورت مستقل کدگذاری شد.

مجموع کدهای استخراج‌شده توسط کدگذار اول $N_1 = 100$ و توسط کدگذار دوم $N_2 = 100$ بود. تعداد کدهای مشترک و توافق‌شده بین دو کدگذار $M = 84$ به دست آمد. درصد توافق مشاهدات از رابطه زیر محاسبهٔ گردید:

از آنجا که ضریب هولستی به دست آمده ۸۴ درصد و بالاتر از آستانه معتبر ۷۰.۰ است، پایایی فرآیند کدگذاری و تحلیل کیفی پژوهش مورد تایید کامل قرار گرفت.

یافته‌ها

از مجموع ۲۱ مصاحبه عمیق پیاده‌سازی‌شده، در ابتدا ۲۸۰ کد باز اولیه استخراج گردید. پس از فرآیند تلخیص، ادغام کدهای مشابه و غربال‌گری مفاهیم، کدهای باز نهایی در قالب کدهای محوری و مقوله‌های انتزاعی طبقه‌بندی شدند.

[1] Thematic Analysis
[2] Open Coding
[3] Axial Coding
4 Selective Coding
[5] Holsti Index

جدول ۲

کدگذاری تفصیلی راهکارهای ساختاری حاکمیت شرکتی و ارکان نظارتی

مقوله انتزاعی	کد محوری استراتژی ساختاری	کدهای باز استخراجشده از مصاحبه ها	کد خبره	نمونه نقل قول مستقیم خبرگان داده های زیسته
راهکارهای ساختاری	کمیته نظارت و انطباق شرعی	۱- الزامی شدن تایید کلیه قراردادها و بیمه نامه ها توسط کمیته فقهی	E۱۷	تا زمانی که یک کمیته فقهی مستقل و دارای حق رای در ترکیب حاکمیت شرکتی شرکتهای بیمه بورسی تعریف نشود، افشای تکافلی در حد یک ویترین تزئینی باقی می ماند. این کمیته باید پاسخگوی مستقیم مجمع باشد.
		۲- پایش استقلال اعضای کمیته فقهی از هیئت مدیره	E۱۸	
		۳- نظارت بر نحوه سرمایهگذاری ذخایر در ابزارهای مالی بورسی	E۱	
	استقرار حسابرسی فقهی مستقل	۱-تدوین دستورالعمل حسابرسی شریعت توسط سازمان بورس	E۶	حسابرس مالی متعارف فقط صورتهای مالی را از منظر اعداد و ارقام تطبیق می‌دهد، اما حسابرس شرعی باید صحت اجرای عقد وکالت و عدم دست اندازی به صندوق امانی بیمه گذاران را تایید کند.
		ارزیابی دوره ای انطباق رویه های مالی با احکام فقهی	E۸	
		صدور گزارش مستقل حسابرسی فقهی پیوست صورتهای مالی	E۲۰	
	کمیته صیانت از حقوق ذینفعان	ایجاد رکن حمایتی از بیمه گذاران در ساختار سازمانی	E۳	در ساختار فعلی بورس، بیمه گذاران بیشترین جریان نقدی را وارد شرکت می کنند، اما هیچ کرسی و صدایی در مجامع ندارند. تشکیل کمیته صیانت از ذینفعان این خلاء حکمرانی را پر میکند.
		اعطای حق حضور نماینده بیمه گذاران در مجامع عمومی	E۱۱	
		ایجاد سامانه رسیدگی به شکایات مالی و انحرافات منافع	E۱۲	

جدول ۳

کدگذاری تفصیلی راهکارهای عملیاتی رویه‌ها و افشای حسابداری

مقوله انتزاعی	کد محوری استراتژی عملیاتی	کدهای باز استخراج شده از مصاحبه ها	کد خبره	نمونه نقل قول مستقیم خبرگان داده های زیسته
راهکارهای عملیاتی	تفکیک حسابها و دفاتر امانی	جداسازی کامل دفتر کل صندوق بیمه گذاران از حسابهای سهامداران	E۷	جداسازی دفاتر حسابداری شرط اول اصل تکافل در گزارشگری مالی است. کدال باید به گونه ای اصلاح شود که صورتهای مالی صندوق بیمه گذاران کاملاً مجزا از صورتهای مالی شرکت سهامی قابل رویت باشد.
		افشای تفکیکی داراییها، بدهیها و وجوه نقدی صندوق امانی	E۱۱	
		افشای تفکیکی داراییها، بدهیها و وجوه نقدی صندوق امانی	E۱۳	
		عدم تهاتر داراییهای شرکت با تعهدات صندوق تکافل		

E-ISSN: 3041-8933

	ارائه صورت منابع و مصارف شرعیه	افشای وجوه زکات، خیرات و کمکهای بلاعوض صندوق	E۲۰	درآمدهایی که از محل جرایم دیرکرد یا سرمایه گذاریهای نامشروع حاصل می شود نباید وارد سود شرکت شود، بلکه باید در صورت منابع و مصارف شرعیه ثبت شده و صرف امور خیریه گردد.
		افشای وجوه زکات، خیرات و کمکهای بلاعوض صندوق	E۴	
		تفکیک و خروج درآمدهای شبهه ناک یا جرایم دیرکرد	E۱۹	
		گزارشگری نحوه تخصیص و توزیع مازاد عملیاتی		
	افشای الزامات پایداری	افشای سنجه های پایداری زیست محیطی و اجتماعی	E۲	اصل تکافل همپوشانی ۹۰ درصدی با الزامات ESG دارد. افشای تکافلی باید نشان دهد شرکت بیمه چقدر به پایداری جامعه و عدالت توزیعی در بازار سرمایه کمک کرده است.
		گزارشگری پوششهای بیمه ای خرد برای اقشار آسیب پذیر	E۵	
		افشای شاخصهای حاکمیت شرکتی اخلاق محور	E۱۴	

در ادامه فرآیند کدگذاری کیفی، پیامدهای کاربست الگوی گزارشگری مالی تکافلی در سه مقوله انتزاعی کلان دسته‌بندی شدند. این ابعاد نشان می‌دهند که چگونه پیاده‌سازی راهکارهای ساختاری و عملیاتی به صیانت واقعی از حقوق ذینفعان منتج می‌شود.

جدول ۴

کدگذاری تفصیلی پیامدهای افشای تکافلی بر صیانت از حقوق ذینفعان

مقوله انتزاعی پیامد کلان	کد محوری	کدهای باز استخراج شده از مصاحبه ها	کد خبره	نمونه نقل قول مستقیم خبرگان داده های زیسته
۱-یکپارچگی در افشاء	استانداردسازی یکنواخت	۱- یکنواخت سازی فرمت ارائه صورتهای مالی در کدال	E۱	وقتی تمام شرکتهای بیمه از یک استاندارد تکافلی مشخص تبعیت کنند، آشفتگی فعلی در رویه های افشاء از بین میرود و مقایسه‌پذیری اطلاعات برای تحلیلگران بورس به اوج میرسد
		۲-یکپارچگی رویه های ثبت تکافل در بورس	E۶	
		۳-یکسان سازی مبانی برآورد ذخایر فنی	E۷	
	توسعه تاکسونومی XBRL اسلامی	۱.دیجیتالی سازی کدهای حسابهای امانی	E۹	ایجاد کدهای اختصاصی تکافلی در ساختار XBRL سازمان بورس اجازه می دهد که ناظران و سهامداران در لحظه، میزان مازاد صندوق بیمه گذاران را رصد کنند.
		۲- تسهیل پردازش رایانهای داده های تکافلی	E۱۰	
		۳-شفاف سازی گزارشهای متکافلین در سامانه کدال	E۱۳	
۲. اتکاءپذیری در افشاء	کاهش دستکاری سود و ذخایر	۱-جلوگیری از دستکاری ذخایر خسارت معوق	E۲	بزرگترین مشکل صنعت بیمه در بورس، کم ذخیره گیری برای نشان دادن سودهای صوری است. تفکیک تکافلی امکان انتقال هزینه های جاری به ذخایر فنی را کاملاً مسدود میکند.
		۲- شفاف سازی کیفیت سود شناسایی شده	E۸	
		۳- تقلیل انگیزه های مدیریت سود موهوم	۲E۱	

	شفاف سازی معاملات اشخاص وابسته	کنترل انتقال وجوه میان شرکت اصلی و ذینفعان •افشای دقیق نرخهای وکالت و مضاربه • ممانعت از یارانه متقابل غیرقانونی	E۱۱ E۱۶ E۱۴	با افشای تکافلی، شرکت بیمه نم یتواند وجوه امانی بیمه گذاران را صرف تامین مالی پروژه های کم بازده شرکتهای زیرمجموعه یا اشخاص وابسته به سهامدار عمده کند.
۳. مشروعیت در افشاء	توزیع عادلانه مازاد عملیاتی	۱-بازگرداندن مازاد صندوق به بیمه گذاران واقعی ۲- تحقق عدالت در تقسیم منافع مالی ۳- رعایت حقوق بین نسلی بیمه گذاران	E۴ E۱۷ E۲۱	مشروعیت زمانی حاصل می شود که بیمه گذار بداند در منافع و مازاد حاصل از مدیریت حق بیمه اش شریک است و سهم او شفاف محاسبه و پرداخت می شود.
	افزایش اعتماد و اعتبار نهادی	۱-جذب سرمایه گذاران اخلاق مدار به بازار سرمایه ۲- ارتقای سرمایه اجتماعی صنعت بیمه ۳- کاهش ریسک اعتبار و نکول شرکتها	E۳ E۵ E۱۸	شفافیت تکافلی نه تنها حقوق بیمه گذاران را حفظ می کند، بلکه ثبات مالی شرکت را بالا برده و ریسک ریزش قیمت سهم را در بورس به شدت کاهش می دهد.

شکل ۱

مدل مفهومی راهکارهای ساختاری ـ عملیاتی افشای تکافلی و پیامدهای آن در صیانت از حقوق ذی‌نفعان

E-ISSN: 3041-8933

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که تحقق افشای تکافلی در صنعت بیمه بازار سرمایه نیازمند مجموعه‌ای به‌هم‌پیوسته از راهکارهای ساختاری و عملیاتی است و نمی‌توان آن را صرفاً به اصلاح شیوه ارائه صورت‌های مالی یا افزودن چند قلم افشای تکمیلی محدود کرد. در بعد ساختاری، سه مؤلفه اصلی شامل کمیته نظارت و انطباق شرعی، حسابرسی فقهی مستقل و کمیته صیانت از حقوق ذینفعان شناسایی شد. در بعد عملیاتی نیز تفکیک حساب‌ها و دفاتر امانی، ارائه صورت منابع و مصارف شرعیه و تقویت افشاهای مرتبط با پایداری و ESG به‌عنوان محورهای اساسی مطرح شدند. همچنین، تحلیل پیامدهای حاصل از اجرای این سازوکارها نشان داد که افشای تکافلی می‌تواند در سه سطح اصلیِ یکپارچگی، اتکاپذیری و مشروعیت افشا بر کیفیت گزارشگری مالی و صیانت از حقوق ذینفعان اثرگذار باشد. این یافته‌ها نشان می‌دهد که مسئله افشای تکافلی، ماهیتی چندبعدی دارد و مستلزم پیوند همزمان میان حاکمیت شرکتی، نظارت شرعی، حسابداری، حسابرسی و پاسخگویی به ذینفعان است. این برداشت با روند تحول ادبیات تکافل نیز همسو است؛ زیرا مطالعات جدید نشان داده‌اند که پژوهش‌های این حوزه از تمرکز صرف بر مشروعیت فقهی و ماهیت قرارداد به سمت موضوعاتی نظیر حاکمیت شرعی، گزارشگری مالی، افشا، ثبات مالی و پاسخگویی نهادی حرکت کرده‌اند (Mohd Hussin et al., 2024).

نخستین یافته مهم پژوهش به ضرورت استقرار کمیته نظارت و انطباق شرعی مربوط بود. نتایج نشان داد که وجود یک رکن مستقل و دارای اختیار واقعی برای بررسی انطباق قراردادها، محصولات، سرمایه‌گذاری‌ها و رویه‌های مالی با موازین شرعی، یکی از شروط اساسی تحقق افشای معتبر تکافلی است. این نتیجه با یافته‌های BenSaid همخوان است که نشان داد کیفیت حاکمیت شرعی و ویژگی‌هایی مانند استقلال و شایستگی ارکان نظارتی می‌تواند عملکرد مالی و کیفیت گزارشگری شرکت‌های تکافلی را ارتقا دهد (BenSaid, 2025). همچنین، یافته‌های Mohd Zain و همکاران نیز تأیید می‌کند که ساختارهای حاکمیتی قوی‌تر، زمینه پذیرش بیشتر استانداردهای افشای AAOIFI را فراهم می‌کنند (Mohd Zain et al., 2021). بر این اساس، کمیته نظارت شرعی صرفاً نباید نقش مشورتی یا نمادین داشته باشد، بلکه باید بخشی از ساختار پاسخگویی رسمی شرکت محسوب شود و بتواند بر نحوه مدیریت منابع مشارکت‌کنندگان، سرمایه‌گذاری ذخایر، توزیع مازاد و انطباق جریان‌های مالی نظارت کند. در نبود چنین ساختاری، افشای تکافلی ممکن است از محتوای واقعی تهی شود و به مجموعه‌ای از بیانیه‌های شکلی و غیرالزام‌آور تقلیل یابد.

دومین یافته ساختاری، ضرورت استقرار حسابرسی فقهی مستقل بود. یافته‌های پژوهش نشان داد که حسابرسی مالی متعارف، هرچند برای ارزیابی درستی ارقام و انطباق صورت‌های مالی با استانداردهای حسابداری ضروری است، به‌تنهایی قادر به ارزیابی ماهیت شرعی معاملات، اجرای صحیح قراردادهای وکالت یا مضاربه، نحوه تخصیص وجوه و رعایت حقوق بیمه‌گذاران نیست. ازاین‌رو، وجود حسابرسی فقهی مستقل می‌تواند مکمل حسابرسی مالی باشد و سطح اتکاپذیری افشا را افزایش دهد. این نتیجه با یافته‌های Mohd Zain و همکاران همراستا است که نقش حاکمیت و سازوکارهای نظارتی در ارتقای پذیرش و کیفیت افشا را تأیید کردند (Mohd Zain et al., 2021). همچنین، نتایج BenSaid نشان می‌دهد که ساختار حاکمیت شرعی هرچه مستقل‌تر و حرفه‌ای‌تر باشد، تأثیر بیشتری بر کیفیت عملکرد و شفافیت شرکت‌های تکافلی خواهد داشت (BenSaid, 2025). در همین راستا، نتایج Alias و همکاران نیز نشان می‌دهد که میان الزامات مطلوب افشا و سطح واقعی گزارشگری در عمل شکاف وجود دارد و این شکاف بدون سازوکارهای نظارتی و اجرایی مؤثر به‌راحتی برطرف نمی‌شود (Alias et al., 2023). بنابراین، حسابرسی فقهی مستقل می‌تواند به کاهش این شکاف کمک کند و اطمینان دهد که اطلاعات افشاشده نه‌تنها از نظر حسابداری صحیح، بلکه از حیث انطباق شرعی نیز قابل اتکا است.

سومین مؤلفه ساختاریِ شناسایی‌شده، تشکیل کمیته صیانت از حقوق ذینفعان بود. اهمیت این یافته از آنجا ناشی می‌شود که در شرکت‌های بیمه، بیمه‌گذاران بخش عمده‌ای از جریان وجوه را تأمین می‌کنند، اما در ساختارهای متعارف حاکمیت شرکتی لزوماً نمایندگی مستقیم و مؤثری در تصمیم‌گیری ندارند. یافته‌های پژوهش نشان داد که وجود نهادی مشخص برای نمایندگی، رسیدگی به شکایات، پایش تعارض منافع و دفاع از حقوق بیمه‌گذاران می‌تواند این خلأ را جبران کند. این نتیجه با مبانی تکافل که بر مشارکت، تعاون، مسئولیت متقابل و عدالت میان طرفین تأکید دارد، همخوان است (Isaei Tafreshi et al., 2017; Mohammadi et al., 2015). همچنین، پژوهش Jamshidi و Toghiani Dolatabadi نشان داده است که یکی از مزیت‌های بنیادین تکافل نسبت به بیمه متعارف، ظرفیت بیشتر آن برای تحقق عدالت اقتصادی و توازن منافع است (Jamshidi & Toghiani Dolatabadi, 2019). در نتیجه، کمیته صیانت از حقوق ذینفعان می‌تواند ترجمان نهادی همین منطق عدالت‌محور باشد و مانع از آن شود که منافع سهامداران یا مدیران بر حقوق بیمه‌گذاران غلبه پیدا کند.

در بعد عملیاتی، مهم‌ترین یافته پژوهش، ضرورت تفکیک کامل حساب‌ها و دفاتر امانی بیمه‌گذاران از حساب‌های متعلق به سهامداران بود. این یافته از حیث نظری و کاربردی اهمیت زیادی دارد؛ زیرا بدون جداسازی منابع، امکان تشخیص دقیق مالکیت وجوه، نحوه مصرف منابع، سطح تعهدات و سهم هر گروه از ذینفعان دشوار می‌شود. ماهیت تکافل اقتضا می‌کند که وجوه مشارکت‌کنندگان به‌عنوان منابع امانی و مستقل از دارایی‌های شرکت تلقی شوند. مطالعات فقهی و حقوقی تکافل نیز بر همین تمایز تأکید دارند و نشان داده‌اند که قالب‌های وکالت و مضاربه تنها زمانی به‌درستی اجرا می‌شوند که مرز میان دارایی اپراتور و منابع صندوق مشارکت‌کنندگان روشن باشد (Isaei Tafreshi et al., 2017). همچنین، Mohammadi و همکاران بر ضرورت بازطراحی ساختارهای مالی تکافل بر مبنای فقه امامیه و تفکیک ماهیت حقوقی و اقتصادی منابع تأکید کرده‌اند (Mohammadi et al., 2015). یافته‌های Rubio-Misas نیز نشان می‌دهد که تفاوت‌های ساختاری و مالکیتی میان شرکت‌های تکافلی و بیمه‌های متعارف می‌تواند با ثبات مالی ارتباط داشته باشد (Rubio-Misas, 2020). بنابراین، تفکیک حساب‌های امانی تنها یک الزام فقهی یا شکلی نیست، بلکه می‌تواند به بهبود نظارت، کاهش انتقال ناموجه منابع و افزایش ثبات مالی کمک کند.

یافته عملیاتی دیگر پژوهش، ضرورت ارائه صورت منابع و مصارف شرعیه بود. این یافته نشان می‌دهد که گزارشگری مالی تکافلی باید فراتر از صورت‌های مالی متعارف حرکت کرده و جریان‌هایی مانند زکات، وجوه خیریه، درآمدهای شبهه‌ناک، جرایم تأخیر، منابع تخصیصی به امور عام‌المنفعه و نحوه مدیریت مازاد را به‌صورت شفاف منعکس کند. این نتیجه با یافته‌های Kazemi Najafabadi و Hosseini همراستا است که ساختار فقهی هزینه‌ها و درآمدهای تکافل را دارای ماهیتی متمایز دانسته و بر لزوم تفکیک منابع و مصارف متناسب با مبانی شرعی تأکید کرده‌اند (Kazemi Najafabadi & Hosseini, 2021). همچنین، پژوهش Rahman و همکاران بر اهمیت مدیریت شفاف و پایدار مازاد تکافل و استفاده از سازوکارهایی نظیر پوشش کسری، ذخیره‌سازی، یارانه متقابل و تخصیص به مقاصد حمایتی تأکید کرده است (Rahman et al., 2025). بنابراین، ارائه صورت منابع و مصارف شرعیه می‌تواند یکی از ابزارهای اصلی پاسخگویی مالی و شرعی باشد و به ذینفعان امکان دهد درباره منشأ منابع و نحوه مصرف آنها قضاوت آگاهانه‌تری داشته باشند.

یکی دیگر از یافته‌های پژوهش، ضرورت پیوند دادن افشای تکافلی با الزامات پایداری و ESG بود. این نتیجه نشان داد که منطق تکافل صرفاً بر رعایت موازین شرعی در سطح قرارداد متمرکز نیست، بلکه مفاهیمی همچون عدالت اجتماعی، حمایت از گروه‌های آسیب‌پذیر، مسئولیت جمعی، اخلاق در سرمایه‌گذاری و پاسخگویی به جامعه را نیز دربرمی‌گیرد. این برداشت با مطالعات مرتبط با تکافل خرد در ایران همخوان است؛ زیرا Goodarzi Farahani و Adeli نشان دادند که توسعه تکافل خرد بدون زیرساخت‌های مناسب نهادی، شفافیت مالی و طراحی سازوکارهای حمایتی با محدودیت روبه‌رو خواهد بود (Goodarzi Farahani & Adeli, 2025). همچنین، Samavatian بر ضرورت ارائه راهکارهای مالی و اقتصادی برای رفع موانع اجرای تکافل در ایران تأکید کرده است (Samavatian, 2025). از منظر کلان نیز، Madi و

E-ISSN: 3041-8933

Ben Jedidia نشان داده‌اند که توسعه تکافل می‌تواند از طریق تعمیق واسطه‌گری مالی، ارتقای اعتماد و گسترش مشارکت اقتصادی بر رشد اقتصادی اثر مثبت داشته باشد (Madi & Ben Jedidia, 2025). ازاین‌رو، افزودن ابعاد پایداری به نظام افشا می‌تواند نشان دهد که شرکت تکافلی تا چه اندازه علاوه بر رعایت الزامات مالی و شرعی، در تحقق اهداف اجتماعی و اقتصادی گسترده‌تر نیز نقش ایفا می‌کند.

در سطح پیامدها، نخستین پیامد اصلی شناسایی‌شده، افزایش یکپارچگی افشا بود. یافته‌ها نشان داد که استانداردسازی قالب‌های گزارشگری، یکسان‌سازی مبانی اندازه‌گیری، هماهنگی در شیوه ارائه صورت‌های مالی و توسعه تاکسونومی اسلامی XBRL می‌تواند قابلیت مقایسه اطلاعات را افزایش دهد. این موضوع به‌ویژه در بازار سرمایه اهمیت دارد؛ زیرا سرمایه‌گذاران و نهادهای ناظر نیازمند داده‌هایی هستند که در طول زمان و بین شرکت‌ها قابل مقایسه باشند. یافته‌های Alias و همکاران درباره وجود شکاف میان سطح مورد انتظار و واقعی افشا در شرکت‌های تکافلی مؤید آن است که نبود استانداردسازی و اجرای یکسان، یکی از چالش‌های اصلی گزارشگری تکافل است (Alias et al., 2023). همچنین، نتایج Mohd Zain و همکاران نشان می‌دهد که ساختارهای حاکمیتی قوی می‌توانند پذیرش استانداردهای افشای AAOIFI را تقویت کنند (Mohd Zain et al., 2021). بنابراین، یکپارچگی افشا نه‌تنها به کیفیت فنی گزارشگری کمک می‌کند، بلکه می‌تواند هزینه تحلیل اطلاعات و عدم اطمینان سرمایه‌گذاران را نیز کاهش دهد.

دومین پیامد اصلی، ارتقای اتکاپذیری افشا بود. یافته‌های پژوهش نشان داد که تفکیک حساب‌ها، کنترل انتقال وجوه، افشای دقیق نرخ‌های وکالت و مضاربه، پایش معاملات اشخاص وابسته و کاهش امکان دستکاری ذخایر فنی، همگی می‌توانند کیفیت و قابلیت اعتماد اطلاعات را بهبود دهند. این نتیجه با یافته‌های Hemrit و Belgacem همراستا است که نشان دادند شفافیت و افشای بهتر در شرکت‌های تکافلی می‌تواند با کاهش تقلب شرکتی و افزایش ثبات همراه باشد (Hemrit & Belgacem, 2024). همچنین، نتایج Hemrit درباره عوامل مؤثر بر عملکرد مالی تکافل و بیمه تعاونی نشان می‌دهد که ویژگی‌های مالی و ساختاری شرکت‌ها نقش مهمی در عملکرد و پایداری آنها دارند (Hemrit, 2020). در صنعت بیمه، که ذخایر فنی و برآورد خسارات آتی وابستگی زیادی به قضاوت مدیریتی دارند، افزایش اتکاپذیری افشا می‌تواند مانع از استفاده فرصت‌طلبانه از برآوردهای حسابداری شود. در نتیجه، افشای تکافلی می‌تواند از طریق محدودکردن دامنه اختیار پنهان مدیران، به کاهش مدیریت سود و افزایش کیفیت سود گزارش‌شده کمک کند.

سومین پیامد اصلی، تقویت مشروعیت افشا بود. یافته‌ها نشان داد که توزیع عادلانه مازاد عملیاتی، رعایت حقوق بین‌نسلی بیمه‌گذاران، افزایش اعتماد نهادی و تقویت سرمایه اجتماعی می‌تواند جایگاه شرکت بیمه را نزد ذینفعان ارتقا دهد. این نتیجه با دیدگاه عدالت‌محور تکافل همسو است؛ زیرا Jamshidi و Toghiani Dolatabadi نشان داده‌اند که تکافل به دلیل ماهیت مشارکتی و رویکرد توزیعی خود ظرفیت بیشتری برای تحقق عدالت اقتصادی دارد (Jamshidi & Toghiani Dolatabadi, 2019). همچنین، Hosseini و Kazemi Najafabadi بر نقش تعادل میان عرضه و تقاضا و شفافیت جریان‌های مالی در توسعه خدمات تکافلی تأکید کرده‌اند (Hosseini & Kazemi Najafabadi, 2019). از سوی دیگر، Rahman و همکاران نیز نشان داده‌اند که نحوه مدیریت و تخصیص مازاد می‌تواند بر پایداری و اعتماد ذینفعان اثرگذار باشد (Rahman et al., 2025). بنابراین، مشروعیت افشا زمانی تقویت می‌شود که بیمه‌گذاران احساس کنند منافع آنان نه‌تنها در سطح قرارداد، بلکه در عمل و در فرآیند تخصیص منابع نیز رعایت می‌شود.

در مجموع، نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد که افشای تکافلی را باید به‌عنوان یک نظام یکپارچه حاکمیتی و گزارشگری در نظر گرفت که از طریق اصلاح ساختارهای نظارتی، تفکیک منابع، ارتقای شفافیت، کاهش عدم تقارن اطلاعاتی و تقویت عدالت توزیعی می‌تواند از حقوق ذینفعان حمایت کند. این برداشت با روند کلی ادبیات جدید تکافل همسو است که بر پیوند میان حاکمیت، افشا، عملکرد، ثبات مالی و مشروعیت تأکید دارد (BenSaid, 2025; Hemrit & Belgacem, 2024; Mohd Hussin et al., 2024). همچنین، در بستر ایران، نتایج

با مطالعاتی که بر ضرورت اصلاح زیرساخت‌های مالی، نهادی و گزارشگری تکافل تأکید داشته‌اند، مطابقت دارد (Arabi & Mahmoudi, 2016; Goodarzi Farahani & Adeli, 2025; Samavatian, 2025). بر این اساس، ارزش افزوده اصلی پژوهش حاضر در ارائه تصویری منسجم از پیوند میان راهکارهای ساختاری و عملیاتی و پیامدهای حاصل از آنها برای صیانت از حقوق ذینفعان است؛ به‌گونه‌ای که افشا از یک الزام صرفاً اطلاعاتی فراتر رفته و به ابزاری برای حاکمیت، پاسخگویی، عدالت و پایداری تبدیل می‌شود.

پژوهش حاضر با چند محدودیت همراه بود که باید در تفسیر یافته‌ها مورد توجه قرار گیرد. نخست آنکه مطالعه با رویکرد کیفی و بر اساس دیدگاه ۲۱ نفر از خبرگان حوزه‌های حسابداری، مالی، بیمه، بازار سرمایه و فقه اقتصادی انجام شد؛ بنابراین، یافته‌ها بازتاب ادراک و تجربه حرفه‌ای مشارکت‌کنندگان است و تعمیم آماری آنها به همه شرکت‌های بیمه یا سایر بخش‌های مالی امکان‌پذیر نیست. دوم آنکه نمونه‌گیری به‌صورت هدفمند و گلوله‌برفی انجام شد و احتمال دارد برخی دیدگاه‌های متفاوت یا منتقدانه کمتر در نمونه منعکس شده باشند. سوم آنکه پژوهش بر سطح طراحی و تبیین الگو متمرکز بود و سازوکارهای پیشنهادی هنوز در محیط واقعی شرکت‌های بیمه بورسی به‌صورت تجربی اجرا و ارزیابی نشده‌اند. چهارم آنکه برخی مفاهیم مانند ESG، تاکسونومی XBRL اسلامی و حسابرسی فقهی مستقل در محیط نهادی ایران هنوز از سطح بلوغ و استانداردسازی کافی برخوردار نیستند و این امر می‌تواند بر امکان اجرای فوری برخی مؤلفه‌های مدل اثر بگذارد. همچنین، تفاوت در ساختار مالکیت، اندازه، نوع پرتفوی و درجه پیچیدگی شرکت‌های بیمه ممکن است موجب شود همه راهکارهای پیشنهادی با شدت و شکل یکسان در تمامی شرکت‌ها قابل اجرا نباشند.

پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آینده، مدل استخراج‌شده در این مطالعه با استفاده از روش‌های کمی و نمونه‌های بزرگ‌تر در میان مدیران مالی، حسابرسان، مدیران ریسک، کارشناسان بیمه و سرمایه‌گذاران آزمون شود و روابط میان ابعاد ساختاری، عملیاتی و پیامدهای افشا از طریق مدل‌سازی معادلات ساختاری مورد بررسی قرار گیرد. همچنین، طراحی و اعتباریابی یک شاخص جامع کیفیت افشای تکافلی می‌تواند امکان رتبه‌بندی شرکت‌های بیمه و مقایسه سطح شفافیت آنها را فراهم کند. بررسی تجربی تأثیر افشای تکافلی بر هزینه سرمایه، کیفیت سود، سطح ذخایر فنی، احتمال مدیریت سود، ریسک نکول و ارزش بازار شرکت‌ها نیز می‌تواند شواهد کاربردی مهمی ایجاد کند. انجام مطالعات مقایسه‌ای میان شرکت‌های بیمه متعارف و تکافلی و نیز مقایسه ایران با کشورهایی که نظام تکافل توسعه‌یافته‌تری دارند، می‌تواند به شناسایی تفاوت‌های نهادی و تنظیمی کمک کند. علاوه بر این، پیشنهاد می‌شود اثر فناوری‌های نوین گزارشگری، از جمله XBRL، هوش مصنوعی و سامانه‌های نظارت بلادرنگ بر کیفیت و قابلیت اتکای افشای تکافلی بررسی شود و پژوهش‌های آینده دیدگاه بیمه‌گذاران و سرمایه‌گذاران خرد را نیز به‌طور مستقیم وارد فرآیند طراحی مدل کنند.

در سطح اجرایی، پیشنهاد می‌شود سازمان بورس و اوراق بهادار چارچوبی اختصاصی برای افشای اطلاعات تکافلی شرکت‌های بیمه تدوین کند و الزامات مربوط به تفکیک منابع صندوق بیمه‌گذاران، نحوه گزارش مازاد، معاملات اشخاص وابسته و جریان‌های مالی شرعی را در دستورالعمل‌های افشا وارد سازد. بیمه مرکزی می‌تواند تشکیل کمیته نظارت و انطباق شرعی، حسابرسی فقهی مستقل و کمیته صیانت از حقوق ذینفعان را به‌صورت تدریجی در ساختار حاکمیت شرکت‌های بیمه الزامی کند. همچنین، لازم است صورت‌های مالی یا یادداشت‌های مکمل برای منابع و مصارف شرعیه و وجوه امانی طراحی شود و سامانه‌های گزارشگری به‌گونه‌ای توسعه یابند که امکان مشاهده جداگانه وضعیت مالی صندوق بیمه‌گذاران و شرکت سهامی فراهم باشد. تدوین دستورالعمل یکنواخت برای محاسبه و توزیع مازاد، توسعه تاکسونومی XBRL متناسب با ساختار تکافل، آموزش حسابرسان در زمینه مالیه اسلامی و طراحی گواهینامه‌های حرفه‌ای حسابرسی شرعی نیز می‌تواند زیرساخت اجرایی مدل را تقویت کند. در نهایت، پیشنهاد می‌شود شرکت‌های بیمه افشای تکافلی را صرفاً به‌عنوان یک الزام نظارتی تلقی نکنند،

E-ISSN: 3041-8933

بلکه آن را به‌عنوان بخشی از راهبرد اعتمادسازی، پاسخگویی، مدیریت ریسک و حفاظت بلندمدت از منافع ذینفعان در نظام حاکمیت شرکتی خود ادغام کنند.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافعی وجود ندارد.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

موازین اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی موازین و اصول اخلاقی رعایت گردیده است.

شفافیت داده‌ها

داده‌ها و مآخذ پژوهش حاضر در صورت درخواست از نویسنده مسئول و ضمن رعایت اصول کپی رایت ارسال خواهد شد.

حامی مالی

این پژوهش حامی مالی نداشته است.

References

Alias, A. Z., Sulaiman, M., Ariffin, N. M., & Bakar, I. S. A. (2023). Takaful Reporting on IFSB Requirements in Malaysia: Users and Preparers Perspective. *International Journal of Academic Research in Accounting Finance and Management Sciences*, *13*(2), 152-170. https://doi.org/10.6007/IJARAFMS/v13-i2/16859

Arabi, S. H., & Mahmoudi, F. (2016). A Review of Takaful: Prospects and Challenges of the Takaful Industry. *Islamic Economics and Banking*, *5*(14), 7-31.

BenSaid, Y. R. (2025). Shariah Governance and Takaful Financial Performance: The Case of Listed Takaful Insurances. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, *16*(1), 170-187. https://doi.org/10.1108/JIABR-09-2022-0236

Goodarzi Farahani, Y., & Adeli, O. (2025). Challenges of Implementing Micro-Takaful in Iran. *Investment Knowledge*, *16*(62), 267-288.

Hemrit, W. (2020). Determinants Driving Takaful and Cooperative Insurance Financial Performance in Saudi Arabia. *Journal of Accounting & Organizational Change*, *16*(1), 123-143. https://doi.org/10.1108/JAOC-03-2019-0039

Hemrit, W., & Belgacem, I. (2024). Spotlight on Corporate Fraud: How Is Takaful Insurance Stability Affected by Its Disclosure? *Risks*, *12*(9), 145-176. https://doi.org/10.3390/risks12090145

Hosseini, S. R., & Kazemi Najafabadi, M. (2019). Analysis of the Supply and Demand of Takaful Services in Islamic Economics. *Iranian Economic Essays*, *16*(31), 161-194.

Isaei Tafreshi, M., Kazemi Najafabadi, A., & Elahi, M. (2017). Models and Nature of Takaful in Imami and Sunni Jurisprudence. *Contemporary Comparative Legal Studies*, *8*(15), 51-72.

Jamshidi, N., & Toghiani Dolatabadi, M. (2019). The Superiority of Takaful over Insurance from the Perspective of Economic Justice. *Islamic Economics and Banking*, *8*(26), 25-50.

Kazemi Najafabadi, M., & Hosseini, S. R. (2021). Analysis of the Jurisprudential Structure of Social Takaful Costs and Revenues. *Biannual Journal of Islamic Economics Knowledge*, *13*(1), 7-26.

Madi, M., & Ben Jedidia, K. (2025). The Impact of Takaful Insurance on Economic Growth: Empirical Evidence for Selected Countries. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, *16*(2), 210-230.

Mohammadi, M., Saadi, H., & Asgari, M. (2015). A Comparative Study and Analysis of the Takaful Model Based on Imami Jurisprudence. *Islamic Financial Research*, *5*(1), 65-88.

Mohd Hussin, M. Y., Rahman, A. A., Wan Ahmad, W. M., & Ratnasari, R. (2024). Takaful as an Islamic Alternative to Conventional Insurance: A Thematic and Bibliometric Review. *International Journal of Religion*, *5*(10), 2619-2636. https://doi.org/10.61707/9hb39r85

Mohd Zain, F. A., Wan Abdullah, W. A., & Percy, M. (2021). Voluntary Adoption of AAOIFI Disclosure Standards for Takaful Operators: The Role of Governance. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, *12*(4), 593-622. https://doi.org/10.1108/JIABR-08-2018-0119

Rahman, M. H., Abdullah, M. F., Ab Ghani, H. B., & Lambak, S. B. (2025). Optimizing Takaful Surpluses through Sustainable Modes: Prospects and Challenges. *Qualitative Research in Financial Markets*, *17*(1), 88-105. https://doi.org/10.1108/QRFM-01-2024-0007

Rubio-Misas, M. (2020). Ownership Structure and Financial Stability: Evidence from Takaful and Conventional Insurance Firms. *Pacific-Basin Finance Journal*, *62*(1), 1-19. https://doi.org/10.1016/j.pacfin.2020.101355

Samavatian, H. (2025). Proposing Solutions to the Financial-Economic Challenges of Implementing Takaful in Iran. *Financial and Islamic Research*.

E-ISSN: 3041-8933